

знала извесне повластице сточарима (власима), сеоским кнежинским насељима, и верским заједницама (милетима).

Ова збирка турских законских текстова коју је Бабингер објавио увелико ће допринети да се упознају привредне и рударске прилике у нашим крајевима при крају XV века. На основу ових података и података садржаних у рударским законима из 1536 може се пратити континуитет развоја рударске технике и права за готово читав век по освајању наших крајева. Кад се уз ово узму у обзир подаци о рударству за време самосталности Србије и Босне, онда се може пратити развој ове привредне гране у току неколико векова.

М. Беговић

Др. Рудолф Леградић: ТЕОРИЈА СТВАРНОГ ПРАВА И СТВАРНО ПРАВО ФНРЈ. Скопље, издање Универзитета, 1957, 223 стр.

Познато је да је питање уџбеника и њихове ваљаности и целисходности у научном и педагошком погледу нарочито актуелно и значајно данас, када је у вези са увођењем система друштвеног управљања на нашим универзитетима и проблем планова и програма универзитетске наставе у центру пажње, не само наставника и студената већ и свих других заинтересованих органа, државних и друштвених. То се пак у овоме моменту посебно тиче правних и економских наука, пошто нова друштвено-економска и политичка изградња наше земље и промене које су условљене том изградњом захтевају све нова и нова проучавања, са потребним указивањем на остварене резултате и смернице и правце даљег развика. Услед тога је нарочито отежана израда адекватних и добрих школских књига односно уџбеника из области поменутих наука, што чини да још немамо подесних уџбеника за већи број предмета.

Међутим, уколико се посебно тиче грађанског односно стварног права, ми у тој области већ досада имамо неколико добрих дела која служе као уџбеници. Али тиме још увек није у потпуности задовољена потреба наше универзитетске наставе из овог предмета, пошто је стварно право баш једна од оних области у којима поменуте друштвено-економске промене и њихов развика највише долазе до изражаја. Има, наиме, низ питања и проблема из ове области нашега правног система које је потребно још свестраније и боље обратити. Многе поставке које се често сматрају и прихватају као неоспорне и коначно дате, па се као такве приказују и студентима, претстављају често само једно схватање њихових аутора о коме би тек требало дискутовати. Ради тога су потребни и одговарајући радови наших других научних радника, потребна је дакле једна одговарајућа борба мишљења, да би се на тај начин могло доћи до општепризнатих и прихватљивих закључака.

И баш посматран са тога гледишта, мислимо да овај рад проф. Леградића долази у право време и добија свој посебни значај као и своје одговарајуће место у нашој данашњој правној литератури. И то не само као једна школска књига односно уџбеник нашега стварног права, већ и као једно научно и стручно дело уопште.

Из предговора се види да је овај рад произишао из предавања која је аутор држао на Правно-економском факултету у Скопљу у школским годинама 1954/1955 и 1955/1956, и замишљен је као привремени уџбеник како из теорије стварног права тако и из стварног права ФНРЈ. Зато ћемо и ми овде, држећи се углавном извесних

познатих начелних поставки о уџбеницима, учинити неколико општих а затим и посебних напомена и примедаба, имајући пре свега у виду вредност и целисходност овога рада у наставном и правно-педагошком погледу.

1. — У својим излагањима аутор разликује „теорију стварног права као науку о стварном праву и само стварно право наше земље као објект изучавања од стране теорије стварног права“. Рад је пак израђен са аспеката који су омогућени увођењем радничког самоуправљања и новог привредног система код нас. Зато је и језгро читавог рада теорија наше савремене друштвене („опћедруштвене“) својине, у којој аутор заступа и развија своју теорију друштвеног добра и „квазисвојине“ друштвених органа. Због тога је, заиста, и савсим природно што овај рад има и један полемичан тон и нагласак против постојећих супротних схватања, често уистини дијаметрално супротних његовим схватањима. Ово аутор не сматра недостатком уџбеника, пошто је овде реч о марксистичком развијању теорије стварног права, а марксизам се, каже аутор, увек развијао „на критички и преовлађивању (конструктивном наравно) постигнутих резултата у науци и у непрестаном даљем развијању науке...“ Рад проф. Леградића такође се ослања и на достигнућа наше теорије о стварном праву, нарочито уколико се тиче својине, с обзиром на то како се ова теорија развила кроз дискусију у нашим часописима. Имајући притом у виду и значајна дела и напоре наших познатих правника цивилиста односно професора права: Вуковића, Финжгара, Гамса и Спаића, и сматрајући да је даље развијање теорије „омогућено благодарећи напорима претходника који су припремили теоретско тло за даљи развитака...“ Притом аутор покушава, и то несумњиво са доста успеха, да теорију стварног права даље развија и то наравно вазда у марксистичком смислу. Овде је исто тако остварен извесан успех и у покушају који аутор чини да се напусти тзв. формалистичка, тј. традиционална формалнологичка систематика у излагању материје и читава градиво развије „у једној развојној, историјској, тј. дијалектичкој систематици“. Аутор такође указује и на потребу стварања теориске основе за једну нову систематику нашег грађанског права.

2. — Правило је да уџбеници треба углавном да садрже тзв. готов материјал, тј. углавном само постигнуте резултате из одговарајуће области односно научне и стручне дисциплине, са потребним указивањем и на друга актуелна питања која су предмет дискусије. И на интерфакултетским конференцијама наших правних факултета, када се дискутовало о идеолошком и стручном уздизању наставе на нашим правним факултетима, истичано је нарочито да спорна и још нерешена или непотпуно решена питања не треба излагати студентима као апсолутне и неопозиве истине, што наравно важи и за излагања у уџбеницима. — У томе погледу могли бисмо приметити да и проф. Леградић излаже и износи и извесна своја оригинална опажања и схватања која код нас у правној науци односно теорији и пракси још нису довољно пречишћена нити прихваћена, мада су иначе врло интересантна и заслужују пажњу и могла би се успешније износити у усменим предавањима. То нарочито важи за ауторову теорију о тзв. метаморфозном кретању својине, о тзв. квазисвојини друштвених органа, или пак о тзв. друштвеном добру, — које су теорије изложене у вези са теоријом наше данашње друштвене својине. Таквим излагањима, по нашем мишљењу, пре би било место у побесним научним и стручним монографијама и расправама, нарочито с обзиром на обим у коме су та излагања овде дата. Ту се, наиме, више осећа потреба и једнога адекватног увода у гра-

ђанско право или тзв. општег дела грађанског права, пошто аутор излази са низом нових и врло интересантних правних појмова и термина.

Иначе, саме методе и начину излагања проф. Леградића не би се начелно имало шта приметити, пошто је тај метод у складу и с познатим нашим законским одредбама, по којима универзитет и факултети треба не само да студентима пружи потребна теориска и практична знања из појединих наставних и научних дисциплина одређене струке, већ и да уведе студенте у методе научног рада.

3. — У уџбеницима по правилу треба избегавати полемику коју наравно треба разликовати од дискусије и критике, нужних у борби мишљења. У овоме пак раду проф. Леградића има такође и полемике, али је она објективна и вазда педагошки добро усмерена. — Уколико се тиче навођења појединих правних прописа, у овоме раду није изложен само тзв. сиров законски материјал, већ су поједини прописи нашег позитивног законодавства, који се тичу материје стварног права или су са овом материјом у вези, добро проучени и анализирани са освртом и на нашу друштвену и привредну стварност и њен досадашњи и даљи развитак. Пружена су притом и потребна знања из других правних система, тј. из оквира упоредног права, са упоређењем одговарајућих правних установа, наших и страних.

4. — Узевши уопште, заслужује да буде поменут и истакнут и напор који проф. Леградић овде са доста успеха чини, да се српска и хрватска правна терминологија што је могуће више изједначе. Овакав став по овом питању одговара и познатим закључцима Првог конгреса правника ФНРЈ. Овај наш конгрес, наиме, посебно сматра да је за изградњу јединственог југословенског правног система, између осталог, од значаја и јединствена правна терминологија, и изражава потребу да се приступи постепеном остварењу јединствене српско-хрватске правне терминологије која треба да омогући што мање разлике са словеначком и македонском. — И заиста, требало би једном пречистити нашу правну терминологију и утврдити по могућству једнообразне, одређене и јасне правне термине бар уколико се тиче најосновнијих и најзначајнијих и управо стожерних правних појмова и установа. За такво пак једно термилошко утврђивање односно пречишћавање несумњиво је потребно, или управо нужно, и једно претходно одговарајуће пречишћавање и самих појмова и схватања о тим установама, бар у ономе што је код њих основно и битно.

Но, кад је реч о терминологији, треба такође приметити да настојање аутора да постојећи термин „право управља“ на неки начин замени са термином „квазисвојина“ не бисмо могли сматрати правилним и целисходним. — Проф. Леградић мисли, наиме „да се право управљања научно може одредити само као квазисвојина, тј. као неправна својина“ (подвучено у тексту), па затим каже да је „право управљања“ као термин неодржив (стр. 50 и сл.). — Сматрамо, међутим, да је термин „правно управљање“ — без обзира на његово порекло или његову ранију употребу — углавном адекватан и правилан и да га треба и даље задржати. Овај је термин, заиста, поред термина „самоуправљање произвођача у привреди“ и „право коришћења“, већ довољно познат и одомаћен; а осим тога, што је у овој ствари овде и најважније, прихваћен је и разрађен и у нашем позитивном законодавству, посебно у нашим привредним уредбама и другим новијим правним прописима. Овај термин управо у највећој мери, ако не баш потпуно и савршено, одговара и садржини саме установе. И зато би стварно његова евентуална замена некојим другим термином била непотребна и могла би само да буде од веће штете него користи. — Такође сматрамо, на пример, да није адеква-

тан ни термин „дуална својина брачних другова“ (стр. 120), и да би на место њега требало употребити термин „заједничка својина брачних другова“, који би више одговарао истом правном појму односно установи. Неприхватљив је, мислимо, и термин „ликвидација брака“ (стр. 120). Али су интересантна кратка ауторова опажања и закључци о заједничкој тековини брачних другова као једној „јуридичко-метајуридичкој категорији“ (стр. 121).

Познат је пак значај једне адекватне и добре правне терминологије, не само у правнопедагошком већ и у практичном погледу.

5. — Аутор говори даље о разлици између квазисвојине државних привредних предузећа и квазисвојине друштвених привредних организација, о врстама квазисвојине области друштвеног добра, о режиму квазисвојине привредних организација, о режиму квазисвојине политичко-територијалне јединице, о режимима квазисвојине прелазних облика, итд. (стр. 67 и сл.). — Излагања проф. Леградића по свима овим и сличним питањима су уистини врло интересантна и поучна. Међутим, поред тога што овај термин „квазисвојина“, по нашем мишљењу, не звучи адекватно и правилно, и само инсистирање на томе термину могло би и нехотице да створи претставу о праву управљања као једном својинском праву, или чак као о једној врсти права својине, — а то оно по нашем позитивном праву и законодавству несумњиво није. Што се нарочито види из одговарајућих одредаба нашег уставног закона (чл. 4) где се јасно повлачи разлика између *друштвене својине над средствима за производњу, самоуправљања произвођача у привреди* (чији је право управљања само један појамни и стварни елеменат (чл. 6) и *самоуправљања радног народа у општини и срезу, — који су иначе сви скупа „основа друштвеног и политичког уређења земље“*. — Право управљања није дакле по својој природи и суштини једно имовинско односно својинско право, већ би се, напротив, о томе праву уистини пре могло говорити као о *једној негацији својине*. То је управо *једно друштвено-политичко или статусно право радних колектива*, право које се тиче новог друштвеног и правног положаја, тј. новог друштвеног и правног статуса радника и службеника као произвођача у привреди, који једино и могу бити носиоци или титулари тога права.

У вези пак са тим овде данас такође добијају свој посебан значај познате речи Бориса Кидрича, који каже: „Врло често се догађа и код људи оданих ствари социјализма да права радних колектива, истакнута новим планским и привредним системом, тумаче као својинска права. [...] по својој друштвеној садржини (та права) нису идентична са својинским правима. [...] Ради се, дакле, о социјалистичко-демократским правима управљања над средствима за производњу, а не о враћању натраг на приватно својинско право“ (В. Б. Кидрич: О неким теоретским питањима новог привредног система, *Комунист*, бр. 1—2/1952, стр. 48. — Подвукао аутор).

Схватање права управљања као једног првенствено или првасходно друштвеног односно статусног права дошло је, мислимо, такође до изражаја и у нашем закону о радним односима од 10 децембра 1957. По овоме закону, друштвена својина служи управо обезбеђењу права радника из радних односа у привредним организацијама. Наиме, положај, права и дужности радника у привредним организацијама утврђују се и обезбеђују друштвеном својином на средствима за производњу и системом самоуправљања радних колектива (чл. 124 пом. закона). *Радници пак, остварујући „уставно право на самоуправљање непосредно и преко органа управљања одлучују о својим међусобним односима који произилазе из заједничког рада у привредној организацији“* (чл. 125). *А радни колектив*

са своје стране, пошто подмири обавезе према друштвеној заједници: (1) *самостално одлучује о употреби оствареног дохотка* и утврђује личне дохотке својих чланова на основу успеха у раду сваког од њих и целог колектива; и (2) *самостално одлучује о заснивању и престанку радног односа* као и о *другим питањима личног статуса радника* сагласно одредбама закона (чл. 126, ст. 2, пом. закона). — И баш ово право радника односно радних колектива на самостално одлучивање по овде наведеним и другим сличним питањима у вези са њиховим радом, јесте управо оно што је, по нашем мишљењу, одлучујуће и битно и за само одређивање дефиниције појма права управљања, у правнотехничком односно научном погледу и смислу.

Чињенца пак, што то право несумњиво садржи и извесне имовинске или привредне елементе, тј. и извесна права и обавезе имовинског или привредног карактера, — нема битног утицаја ни значаја за одређивање његове ближе правне природе и суштине. У томе погледу, битна је само друштвено-политичка и идејна основа и садржина овога права, као и метод и начин регулисања оних друштвених и правних односа који чине ту садржину. Сличан случај имамо, на пример, несумњиво и код права радника и службеника на *социјално осигурање*, којим се по правилу, као што је познато, радницима и службеницима и њиховим породицама обезбеђују одређена права за случај болести, смањења радне способности, старости и смрти, као и друга права утврђена прописима о социјалном осигурању. По своме предмету и својој садржини, као и својој намени и функцији, то су, наиме, несумњиво *имовинска права*, — јер се сва та права више-мање тичу само задовољења одређених материјалних потреба њихових корисника односно осигураних лица (субјеката права социјалног осигурања). Али, та права ипак, — по својој правној природи и суштини, категорији или врсти (својој дефиницији), а отуда и по своме месту у правном систему, — не припадају имовинском односно грађанском и привредном, већ социјалном односно радном праву. То је несумњиво. (В. о свему томе ближе у нашој расправи: О појму и правној природи права управљања, *Годишњак Правно-економског факултета у Скопљу* 1956, и тамо наведену литературу.)

6. — Посебно су пак интересантна излагања проф. Леградића о режиму квазисвојине на непокретностима, при чему се та тзв. квазисвојина нарочито упоређује са правом коришћења. Тако, на пример, говорећи о садржају права коришћења односно квазисвојине на пољопривредним земљиштима, аутор примећује да познато право коришћења појединаца или посебних друштвених организација, које је предвиђено у чл. 45 закона о промету земљишта и зграда, није квазисвојина већ једно специфично стварно право оних правних субјеката (*ius in re aliena*) на општедруштвеној својини (стр. 88). Говорећи пак о квазисвојини на станбеним зградама, према прописима познате Уредбе о управљању станбеним зградама од 1954, аутор констатује да као носиоци ове квазисвојине иступају станбене заједнице и кућни савети, тј. да су они правни субјекти ове квазисвојине, али да је њихов правни персоналитет ограничен постојећим широким овлашћењима станбене управе (стр. 93). — Ова су опажања несумњиво правилна и тачна, мада је питање правног персоналитета и статуса наших кућних савета још увек прилично неодређено и споро.

Иначе, узевши уопште, баш само право коришћења као такво, тј. као један посебан правни институт нашега позитивног права, могло би унеколико да одговара управо ономе што наш аутор овде редовно назива квазисвојином. То је уосталом и у поменутој књизи изрично наведено и констатовано у вези са излагањем о режиму квазисвојине односно права коришћења привредних организација

(стр. 75 и сл.). А све то утолико пре што по садашњем закону о средствима привредних организација од 11 децембра 1957 право коришћења привредне организације на средствима која је она створила својом делатношћу или стекла на основу зајма и других кредитних послова или по другим предвиђеним законским основама, *садржи и право располагања тим средствима у границама закона* (чл. 8). А право располагања са стварима, сходно ономе класичном *ius abutendi*, увек нас и нехотице упућује и потсећа на својину. Међутим, својина у правом односно правном смислу речи, и на оним средствима на којима наше привредне организације имају по закону право коришћења односно право располагања, — припада увек само друштвеној заједници односно држави ФНРЈ као претставнику друштвене заједнице. И то је, дакле, све само *друштвена својина*, а не било каква „квазисвојина“.

7. — Напоследку, уколико се тиче њенога обима, мислимо да ова књига проф. Леградића и у томе погледу углавном одговара циљу коме је намењена, тј. просечном обиму једнога уџбеника стварног права (223 стране уобичајеног формата). Позната је пак поставка да уџбеник мора садржавати и материјал обухваћен наставним програмом, али да се не мора, а по правилу и не може, изједначити са датим програмом наставе већ да, напротив, треба да буде обухватнији и шири, са опсежнијом и ближом разрадом појединих питања. Тој поставци, уопште узевши, одговара и обим овога рада. Мада би, по нашем мишљењу, поједина места требало скратити (на пример, нека од оних која се тичу дискусије односно полемике са проф. Гамсом, нарочито о појму ствари и сл.); а друга пак нешто потпуније обрадити (на пример, поглавље о земљишним књигама и другим земљишним регистрима односно тапијама, с обзиром и на наше ново стварно право). — Иначе су приказани и проучени у довољној мери и наши нови правни прописи из ове области, као и одговарајућа правна правила из старог законодавства.

8. — Излагање датог материјала је приступачно и лако. То нарочито важи за материјал који се тиче питања личне и приватне својине, сувојине, права залог и службености, затим права државине, као и свих других основних појмова и установа тзв. класичног стварног права. Ту проф. Леградић износи такође и извесне нове елементе и аспекте. Тако да његова излагања у овој области делују на један управо освежавајући и нов начин. Све то још више повећава стварну вредност ове веома интересантне и корисне књиге.

Уопште, рад проф. Леградића по својој вредности стоји несумњиво на висини једнога универзитетског уџбеника и као такав претставља један леп допринос науци наџег савременог грађанског права.

Др. Адам П. Лазаревић

Ilija Kosanović: ISTORISKI MATERIJALIZAM (Uvod u osnovna pitanja sociologije marksizma). Sarajevo, „Veselin Masleša“, 1957, 447 str.

Ова књига — намењена школама а нарочито академијама и школама ЈНА — претставља једно од ретких дела наше научне литературе о систему марксистичке социологије. Једна новина коју оно садржи јесте посебно поглавље о суштини и карактеру рата и армије, које је, с обзиром на поменути сврху дела, могло бити и веће. Најзад, колико је нама познато, Косановић је једини од наших социолога који је, поред Зихерла, у посебној монографији (*Дијалектички материјализам, Увод у основна питања филозофије марксизма*,